

*Janez Juhant, Lambert Ehrlich –
prerok slovenskega naroda, Mohorjeva
družba, Celovec; Celjska Mohorjeva
družba, Celje; Goriška Mohorjeva
družba, Gorica; Društvo Združeni
ob Lipi sprave, Medvode; Teološka
fakulteta, Ljubljana 2022, 638 strani*

Izšla je biografija prof. dr. Lamberta Ehrliche, duhovnika in koroškega Slovenca, ki je sicer v slovenski zgodovini zapustil močen pečat, vendar še vedno v javnosti ni dobil priznanja, ki si ga zasluži – ne v zgodovinopisju, a tudi ne v krščanskih krogih. Običajen Slovenec ga malo pozna, kar je tudi posledica pouka zgodovine, saj so ga režimski zgodovinarji, če so ga sploh upoštevali, prikazovali – oz. nekateri ga še vedno prikazujejo – , kot negativno osebnost ali celo kot izdajalca, povsem pa so zamolčali njegovo delovanje za slovenski narod. Tako je zgodovinar in izredni član SAZU Jože Pirjevec še leta 2020 na predstavitvi svoje knjige *Partizani* izjavil: »Nekateri nasprotniki so bili vredni, da se jih pobije, nekateri so bili majhne ribe, nekatere pa

bi tudi jaz streljal, recimo Ehrlicha.»¹ Prof. Ehrlich je bil znan narodnjak in omenjena ocena, da naj bi deloval za okupatorja, je več kot absurdna. Prav zato je monografija, ki jo je napisal prof. dr. Janez Juhant, tako zelo pomembna.

Ehrlich je bil duhovnik, profesor na univerzi, visoko cenjen znanstvenik, duhovni oče »Straže« in je, tako Juhant, »kot človek, kristjan in duhovnik spodbujal mlade in druge ljudi za samostojno, odgovorno in odprto pot. Moč za to odprtost, ki niti v brezizhodnih trenutkih in položajih ni klonila, je našel v veri.«² Pomožni škof dr. Stanislav Lenič je v življenjepis, ki ga je pod prisilo pisal v zaporu, zapisal: »Priznati moram, da noben mojih vzgojiteljev, ne v gimnaziji ne v bogoslovju, ni znal tako navdušeno govoriti o slovenstvu kot Ehrlich.«³

Svoje zavzemanje za slovenstvo je prof. Ehrlich izpričal ne le z besedami, temveč tudi z dejanji. Po plebiscitu je moral zapustiti svojo koroško domovino zaradi svojega zavzemanja za priključitev južnega dela Koroške k novonastali Kraljevini SHS in ker je kot izvedenec sodeloval v delegaciji Kraljevine SHS na mirovni konferenci v St. Germainu. Prevzel je tudi nalogo, da napiše zgodovino slovenskega vprašanja na mirovni konferenci. Tipkopis takrat ni bil objavljen (419 strani in 139 prilog). Lambert Ehrlich je tudi spremljal Milesovo komisijo po Koroški in njeno delo zelo kritično ocenil. Ameriška misija je prišla po njegovem mnenju na Koroško z že izdelanim načrtom za demarkacijsko mejo. Prepričan je bil, da Slovenci niso dobili priložnosti, da svobodno izrazijo svojo voljo, ker je komisija večino časa preživela v nemško-avstrijskem delu Koroške in

1 Janez Juhant, *Lambert Ehrlich – prerok slovenskega naroda* (Celovec-Celje-Gorica: Mohorjeva; Medvode: Društvo Združeni ob Lipi sprave; Ljubljana: Teološka fakulteta, 2022), 453.

2 Ibid., 24.

3 Tamara Griesser Pečar, *Stanislav Lenič. Življenjepis iz zapora* (Celovec-Ljubljana-Dunaj: Mohorjeva, 1997), 57.

imela celo svoj sedež v Celovcu, kjer so koroški Nemci nadzirali celotni gospodarski, vojaški in pravni aparat. Nemško-koroška stran je posledično z misijo veliko lažje komunicirala, razvijala pa je lahko tudi svojo izredno učinkovito propagando. Junija 1922 je Ehrlich prišel v Ljubljano, kjer je postal profesor za primerjalno veroslovje na Teološki fakulteti. Pred tem je bil od 1910 do 1919 profesor v celovškem bogoslovju.

Bil je tudi velik nasprotnik komunizma, vendar je tej ideologiji nasprotoval iz verskih razlogov, podobno kot njegov koroški rojak, škof dr. Gregorij Rožman, ni pa bil nasprotnik posameznih komunistov. Tako je npr. Borisa Kidriča na prošnjo njegovega očeta rešil iz zapore na Dunaju. Maja 1936 ga je namreč avstrijska policija aretirala in je bil leto dni v zaporu.⁴ Prav Kidrič pa je bil kasneje soodgovoren za Ehrlichov umor.

Biografija v desetih sklopih celovito obravnava Ehrlichovo osebnost, ga postavlja v čas, v katerem je deloval, prikazuje njegovo življenjsko pot od korenin, ki segajo na Saško v Nemčiji, do Koroške, predstavlja delovanje med kmeti in delavci na Koroškem, njegovo vzgojo študentov, predstavlja ga kot znanstvenika, misijonarja, osvetljuje njegovo osebnost kot moža Božje volje in njegovo nasilno smrt, katero je slutil. Kot je napisal Ciril Žebot, je dr. Anton Korošec imel prof. Ehrlicha »za enega najbolj izobraženih in razgledanih slovenskih duhovnikov.«⁵ Janez Juhant pa je k temu še dodal, »da je bil tudi eden najbolj delavnih slovenskih duhovnikov.«⁶ Kljub temu, tako Juhant, je Ehrlich »ob vsem spoštovanju do Cerkve kot svoje temeljne ustanove, ki je usposobljena in zadolžena za širjenje vere, stalno apeliral na katoličane in njihovo vodstvo, da

4 Ibid., 192.

5 Ciril Žebot, *Neminljiva Slovenija* (Celovec: Mohorjeva, 1988), 73.

6 Juhant, *Lambert Ehrlich*, 530.

se postavi v bran zatiranih ljudi in narodov. Kot dosleden človek reda je razumel na to svetno vpetost in ukoreninjenost Cerkve in družbe.»⁷

Svoji biografiji je dal Juhant naslov *Lambert Ehrlich – prerok slovenskega naroda*. Zakaj je torej deležen tolikšnega nasprotovanja? Odgovor na to vprašanje ponuja monografija, ki je pred nami. Kot je napisal Stane Granda v recenziji, knjiga ni apologija,⁸ je plod temeljite raziskave in temelji na številnem arhivskem gradivu (v Arhivu Republike Slovenije, Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, uporabljeno je tudi gradivo Teološke fakulteti Univerze v Ljubljani, Narodne in univerzitetne knjižnice in Arhiva krške škofije), pričevanjih, časopisih in obsežni literaturi. Avtor se je posluževal tudi Arhiva Straže, ki je še povsem neznan. Ko so stražarji namreč leta 1945 zapustili Slovenijo so arhiv spravili v posode za mleko (kangle), ki so jih zakopali. Za del arhiva je vedel poslovodja Kmečke zadruge v Št. Joštu nad Vrhniko, drugi del pa je bil zakopan na kraju za katerega je vedel inž. Stanislav Vrečar, ki je živel v Avstriji, najprej v Linzu, potem pa po upokojitvi v Kotmari vasi. S pomočjo hčerke, pokojne Marije Vrečar, je izkopal del arhiva, ki sem ga po njuni smrti pripeljala v Slovenijo. Marija Vrečar je potem po celem svetu iskala nekoga, ki bi ji zaupal, kaj se je zgodilo z drugo posodo. Končno ji je uspelo to in s pomočjo predstavnikov Nove slovenske zaveze so jo izkopali. Naj pa bi stražarji zakopali tri posode, tretja naj bi bila zakopana nekje pri Grosupljemu. Če je temu tako, potem ta še vedno leži pod zemljo.⁹ Dodati je potrebno še, da je Marija Vrečar načrtovala knjigo o Ehrlichu. Tega načrta ni mogla izpolniti. Je pa objavila Ehrlichov spis »Pariška mirovna konferenca in Slovenci«

⁷ Ibid., 67–68

⁸ Ibid., 624.

⁹ Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), fond. 484 Lambert Ehrlich, škatla 110a, pismo Franceta Novaka p. Casermanu, 31. 10. 1961.

in njegovo poročilo o razmerah v Ljubljanski pokrajini za Vatikan, ki ga je napisal po naročilu ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana.¹⁰

Juhant nazorno prikazuje, zakaj so komunisti tako zelo nasprotovali Ehrlichu, da so o njegovi »likvidaciji« premišljevali že leta 1941. Ta načrt je bil najprej opuščen, sledile so večmesečne razprave, ker so komunisti za »likvidacijo« iskali širše soglasje. Ehrlich je bil zelo vpliven, bil pa je velik nasprotnik komunizma in kot tak nevaren ciljem, ki so si jih komunisti zadali, namreč, da izvedejo revolucijo in prevzamejo oblast. Na univerzi se je zavzemal za prenovno katoliškega gibanja. Okrog sebe je zbiral posebno aktivne študente iz katoliških akademskih vrst (Zarje, Danice, Borbe), ki so bili vključeni v Akademsko zvezo. Že leta 1930 je s temi študenti ustanovil Vincencijevo konferenco za pomoč potrebnim študentom.¹¹ Ehrlich sam je prispeval velik del iz lastnega žepa. Ehrlich, ki je bil duhovni vodja Slovenske dijaške zveze (SDZ), je leta 1932 ustanovil akademski klub »Straža«, ki je izdajal svojo revijo *Straža v viharju*, pri kateri je imel brez dvoma odločilno besedo. Neprestano je, kot je tudi Ciril Žebot izpostavil v *Neminljivi Sloveniji*, vztrajno in že zgodaj opozarjal na zablode marksizma-leninizma-stalinizma.¹² Leta 1933 je preprečil, da bi komunisti podtalno prevzeli vodilno vlogo na univerzi. Komunisti so namreč, kot navaja Juhant, po navodilih Kominterne svoje člane vrivali tudi v katoliška društva. Žebot poudarja, da so se komunisti »te važne vloge prof. Ehrlicha zavedali in

10 Lambert Ehrlich, *Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20 in Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942* (*Acta Ecclesiastica Sloveniae* 24), ur. Marija Vrečar (Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti, 2002).

11 Žebot, *Neminljiva Slovenija*, 64; NŠAL, Ehrlich, fond 484 Lambert Ehrlich, škatla 110a, pismo Franceta Novaka p. Casermanu, 31. 10. 1961.

12 Žebot, *Neminljiva Slovenija*, 61–66.

partijsko vodstvo tega tudi pozneje ni pozabilo. Od tedaj so imeli profesorja prav posebej zaznamovanega.»¹³ Za Ehrlicha so bili totalitarni režimi – fašizem, nacizem in komunizem – nevarni, posebej za male narode. Na to nevarnost je neprestano opozarjal, tudi poleti 1941. Ko mu namreč ni uspelo, da odide kot svetovalec slovenskih ministrov z jugoslovansko vlado v tujino, se je vrnil v Ljubljano in predlagal nekdanjemu banu Marku Natlačenu ustanovitev podtalne vlade, ki naj bi imela za cilj Združeno Slovenijo. Jeseni pa je napisal spomenico *Slovenski problem* in končno 1. aprila 1942 izročil italijanskim vojaškim oblastem znamenito spomenico, v kateri je zelo ostro kritiziral okupatorske oblasti, kar je bilo brez dvoma pogumno dejanje. Navedel je vse protipravne ukrepe italijanske in nemške okupacijske oblasti in zelo natančno opisal težak položaj Slovencev: na eni strani nasilje dveh okupatorjev, na drugi strani pa nasilje komunistov. »*Sinteza vseh dogajanj na celotnem slovenskem ozemlju nas sili do sklepa, da je končni cilj vseh kompetentnih faktorjev Osi: popolno uničenje slovenstva kot takega.*»¹⁴ Na koncu pa je še predlagal ustanovitev avtonomne varnostne službe. Poročilo je poslal tudi v Rim.

26. maja 1942 je VOS po ukazu partije (Kardelj, Kidrič), ki je videla potrebo, da izključi vidne nasprotnike iz politične igre, umorila Ehrlicha pod lažno pretvezo, da je izdajalec. »*Izdajalce*« so po t. i. zaščitnem odloku, ki ga je sprejel Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO) 16. septembra 1941 in ki je predvideval posebna tajna sodišče, mogli obsoditi na smrt. Takih tajnih sodišč ni bilo, tudi v primeru Ehrlicha o takem sodišču ni bilo govora. Kot eksekutorja so določili istega

¹³ Ibid., 69.

¹⁴ Boris Mlakar, »Delovanje stražarjev med drugo svetovno vojno«, v: *Ehrlichov simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj (Celje: Mohorjeva, 2002), 263.

moža, ki je pozneje, 13. oktobra 1942 umoril nekdanjega bana dr. Marka Natlačena: Franca Stadlerja, imenovanega »Pepe«.¹⁵

Zanimivo pa je, da so leta 1941 liberalca Fanouša Emmerja, ki ga je vosovec Edo Brajnik, kasneje razglašen za »narodnega heroja«, ustrelil 4. decembra 1941 pred staro cerkvijo v Šiški, tedaj krivili, da je med drugim načrtoval umor duhovnika in univerzitetnega profesorja Ehrlicha. V tem smislu je v *Slovenskem poročevalcu* 9. decembra 1941 izšel komuniké, ki ga je podpisal »Informacijski biro OF«. »Ta umor je Fanoš Emer zasnoval zato, da bi ga ,bela garda' lahko naprtila OF v splošnem in Komunistični Partiji posebej.«¹⁶

Po umoru Ehrlicha je krščanski socialist Edvard Kocbek, ki je umoru še leta 1941 nasprotoval, tega potem zagovarjal. V svoj dnevnik je namreč zapisal: »Pred seboj vidim mrtvega Ehrlicha, ki sem nekoč tudi jaz z njim mnogo govoril. Kljub svoji vedno hitrejši poti v slovenski fašizem bi zanimivi mož še živel, ko bi nam fašizem ne bil vsilil neizprosne alternative: ali življenje ali smrt. V dramatičnem položaju med starim in novim redom, ki danes v njem živimo in ki nam nalaga izredne dolžnosti, je posebno jasno spoznati dejstvo, da je usoda posameznika tesno povezana z usodo celote. V tako razgibanem obdobju zgodovine se stališče pravnega pojmovanja popolnoma spremeni, postane namreč politično. Menja se v tem smislu, da se posameznikova

15 V *Enciklopediji Slovenije* (12. zv., Ljubljana, 1998, 156) je Stadler imenovan kot narodni heroj, njegova vloga »likvidatorja« ni omenjena niti z besedo. Umrli je v 85. letu starosti 1. 2. 2000, ne da bi ga kadarkoli kdo klical na odgovornost. Gl. tudi: »Stadler, Franc (1915-2000)«, *Slovenski biografski leksikon*, pridobljeno 25.4.2020, URL: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi600449/>.

16 »Agent gestapa, pete kolone in protinarodne zarote – justificiran«, *Slovenski poročevalec*, 9. 12. 1941. Emmer, mlad inženir, je bil povezan s skupino katoliških študentov okrog kaplana Franca Glavača, ki je bil tudi urednik pri *Slovincu*. Emmer in Glavač sta skupaj pričela ustvarjati *Slovensko narodno gibanje*.

blaginja zelo ostro podredi blaginji človeške skupnosti. Če je v mirnem času kazensko pravo postavljalo sankcije s stališča osebne človekove blaginje, potem je cilj revolucionarne justice javna, kolektivna blaginja. Pozornost politične justice je obrnjena na ogroženost ljudske skupnosti, ne pa na psihologijo obsojenca. To se pravi, da sme določena človeška skupnost z vso pravico seči po revolucionarnih sankcijah, kadar je njen obstoj ogrožen, posebno kadar bije boj na življenje in smrt. Kdor je v takem stanju odgovoren za kolektivno usodo, ima pravico biti neusmiljen, sme vzeti življenje posamezniku in odkloniti ozire na osebne kvalitete in namene.«¹⁷

Tudi po njegovem umoru komunisti niso odnehali. Že pred Ehrlichovim pogrebom so bili na raznih ljubljanskih ulicah raztreseni letaki v slovenščini, ki so vsebovali grožnjo vsem tistim, ki se bodo udeležili pogreba.¹⁸ Ker je bil ljubljanski škof Rožman maja 1942 v Rimu, je Ehrlicha pokopal generalni vikar Ignacij Nadrah. »Ljudska oblast« mu je tako zelo zamerila govor na grobu, da ga je po t. i. »osvoboditvi« zaprla. Do procesa potem ni prišlo, septembra ga je zopet izpustila. Nadrah je namreč na grobu med drugim izjavil: »Krščanstvo in komunizem sta dva nespravljiva sovražnika. Če zmaga krščanstvo, mora zginiti komunizem; če zmaga komunizem, bo njegova zmaga konec krščanstva. Tega se je profesor Ehrlich živo zavedal, zato je napovedal komunizmu neizprosno boj, ki ga je bojeval z občudovanja vrednim pogumom. To je bilo hudodelstvo in zato je moral umreti.....«¹⁹

17 Edvard Kocbek, *Tovarišja. Izbrano delo 1* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972), 41–42.

18 *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, VI/3* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1956), 428.

19 Dr. Lambert Ehrlich, *stražar naših svetinj: gradivo za življenjepisa*, ur. R. Čuješ (Antagonish: Research Centre for Slovenian Culture, 1992), 302..

Po vojni so bili na Žalah izkopani Ehrlichovi posmrtni ostanki in odpeljani neznano kam. Kot je dejal zgodovinar Stane Granda na predstavitvi knjige v Cankarjevem domu 6. aprila, na katerem je drug ob drugega postavil trojico velikih Slovencev, namreč Matijo Majarja-Ziljskega, Lamberta Ehrlich in Jožeta Pučnika, še danes ne vemo, kje je Ehrlichov grob. *»Slovenci imamo pravico izvedeti, kje je grob enega od pobudnikov samostojne Slovenije,«* je še dodal.

Juhant je nasprotovanje Ehrlichu s strani komunistov tako opredelil: *»Ehrlich je bil za komuniste vseskozi, posebno pa v tem odločilnem času glede njihove vloge v OF prevelik problem, saj je stalno zanikal njihovo pravico, da s svojo morilsko taktiko zatirajo slovenski narod. Sprevrženost njihove propagande je v tem, da so Ehrlichove najbolj intimne težnje, ki jih je politično in povsod zastopal in uveljavljal, tj. težnje po preživetju slovenskega naroda, tako nesramno sprevračali...«*²⁰

Tamara Griesser Pečar

²⁰ Juhant, *Lambert Ehrlich*, 469.